

УДК 811.161.2'42

Ю. О. Гарюнова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕТИЧНОЇ ОЦІНКИ В КІНОКРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються мовні засоби вираження морально-етичної оцінки в кінокритичних статтях. Авторка наголошує на тому, що категорії етики пов'язані із поняттями еталону і стереотипів. Під час аналізу текстових фрагментів враховується експлікація ціннісних орієнтирів, що зберігаються в загальнолюдській та індивідуальній мовних картинах світу. Розглядаються феномени чужості, глобалізації суспільного конфлікту, протистояння ціннісних світів комунікантів.

Ключові слова: оцінка, мораль, етика, кінокритик, опонент.

Дискурсивний простір сучасної публіцистики не є однорідним. В ньому можна виділити риси критичного, етичного, ідеологічного та інших видів дискурсу [1]. Цей факт свідчить про використання засобів мовного кодування та міжособистісної комунікації в різних жанрово-регістрових формах, які тісно пов'язані з умовами трансляції інформації, типами повідомлення та виявами особистісного начала у текстових фрагментах. Важливим фактором для оформлення певного типу дискурсу є манера спілкування, експлікована рядом вербальних і невербальних одиниць. Тексти, що містять поняття, належні до морально-етичної сфери, репрезентують одночасно два типи дискурсу — власне етичний та критичний [2].

Контексти етичного дискурсу конструюються на основі понять, що маніфестують етичну норму. У такій комунікативній ситуації моральні цінності стають модальною настановою суб'єкта мовленнєвого акту. Етична сфера, на ґрунті якої виникають згадані типи дискурсу, концептуалізована, вмонтована в загальну картину світу. Так виявляється роль мови в кодифікації культурних принципів. Норми поведінки перетворюються на аксіоми, стають виявами стереотипів стійкої колективної свідомості [3, с. 222]. Виникнення етичного дискурсу вчені пов'язують із поняттям моральної комунікації, яка відрізняється від інших типів спілкування тим, що спирається на комплекс певних правил, максимум чи принципів, які відмежовуються від інших як такі, що належать до сфери моралі та етики [4, с. 245]. Мораль у такому типі комунікації не є чимось на зразок прикладної етики, вона має свою форму, свій медіум, за умов, коли учасники спілкування поважають або, відповідно, не поважають самих себе чи опонента. Такі вимоги резюмовані у вигляді бінарного кодування, коли береться до уваги внутрішнє ставлення до поведінки і вона, поведінка, визначається як хороша чи погана. Навіть коли суспільство передбачає етично нейтральну поведінку, мораль не може набувати третього значення коду, вона не допускає відхилення у тематичній сфері моралізування [4, с. 248]. Порушення етичних норм, проте, може передбачати посилення на обставини.

Сьогодні ми бачимо, що мораль бере на себе у контекстах сигнальну функцію. Вона кристалізується там, де увагу привертають суспільні проблеми. Морально-етична сфера набула полемогенних рис, бо мораль може розпалювати конфлікти та виникати з них. На основі архетипної категорійної опозиції «добре-погано» розвинулась регулятивно-оцінна функція людської свідомості [5, с. 159]. Критерії етики стають вартісними лише у ситуації ціннісного протистояння. Так виникає поняття моральної, або етичної, оцінки.

У нашому дослідженні ми розглянемо мовні засоби експлікації етичної оцінки в кінокритичних текстах, які до сьогодні не ставали предметом наукових робіт із

україністики. Окремі компоненти німецькомовних текстів кінокритики розглядали М. Ворошилова, О. Голованова, Ю. Колодна, В. Самбуєва. О. Токмаков використав кіноанонси як матеріал для студії «Метонимия как средство прагматического воздействия: на материале французской кинокритики» [6, с. 2]. Комплексний аналіз кінокритичних текстів здійснив С. Панченко в роботі «Лінгвістичні параметри кіноанонсу». Матеріалом для останньої були російськомовні статті.

Дослідженню негативної етичної оцінки в контекстах осуду в сучасній російськомовній публіцистиці присвятила свою роботу Л. Гусліста. До моменту виходу студії цей тип аксіологічного значення не розглядався у спеціальних роботах. Лінгвістичні параметри етичної оцінки на матеріалі україномовних кінокритичних статей до сьогодні не мали присвячених цьому питанню досліджень, що робить нашу роботу **актуальною**.

Етична норма може виражатися контекстуально у двох модифікаціях: ідеологізованій та «обивательській». Остання пов'язана з культурними та психолінгвістичними особливостями мовної поведінки, а саме: стереотипністю мови, високим рівнем агресивності, тяжінням до оцінності, гіпертрофованістю негативних оцінок тощо [7].

Для кінокритичного дискурсу характерне функціонування як прямих, так і непрямих оцінних актів. Це допомагає авторам текстів реалізовувати різноманітні комунікативні стратегії. Етична оцінка в таких фрагментах передається лексемами із закладеним на рівні денотативного компонента значення слова аксіологічним навантаженням: «*З точки зору етики все гармонійно. Стрічка високоморальна...*» [Укр. тиждень. – 2007. – № 11].

Однією із рис розглядуваного типу дискурсу є суб'єктивність суджень, тобто за точку відліку у конструюванні етичного каркаса тексту обираються ціннісні орієнтири мовця. Адресант намагається осудити моральні настанови опонента через зниження його морально-етичного статусу, перетворення адресата на «Чужого». Його мовний образ стає втіленням неприйнятних норм етики. Так у тексті конструюється категорія «чужості», тісно пов'язана із негативною оцінкою [8, с. 54; 9, с. 120]: «*Цигарки у фільмах вирізають, а от експерименти з грибами – будь ласка, на будь-який смак. Молоді люди випадково скуштували ірландських мухоморів, що дуже посприяло атмосфері саспенсу і галюцинації під страшну музику*» [Новинар. – 2007. – № 4]. Негативна етична оцінка досягається шляхом зіставлення змісту тез у першому реченні. Засвідчуючи аморальність використання у фільмах епізодів, пов'язаних із цигарками, автор констатує відсутність обмежень стосовно сюжету, підґрунтям якого є експеримент із галюциногенами. Саме через цей прийом контрасту формується знижена етична оцінка, імплікується думка про аморальність фільму. Характер оцінки підсилюється іронією. Кінокритик має прагматичну мету: переконати читача, що подібні сюжети кінострічок є порушенням етичних норм, які диктує суспільство. Категоричність автора має персуазивну функцію у комунікативній ситуації.

Прогнозований перлокутивний ефект експлікації негативної етичної оцінки — тотальне засудження світу «Чужого». Кінокритик не просто виражає негативне ставлення до молоді, що за сюжетом фільму вдається до експериментів із галюциногенами, він осуджує і творців стрічки як таких, що підтримують ці експерименти. Відбувається глобалізація конфлікту і реалізується авторська стратегія віддалення від опонента [2, с. 328]. Іронічність стає засобом нав'язування авторських настанов масовій аудиторії, що є особливістю критичного дискурсу.

Однією із рис кінокритичних текстів є персоніфікація об'єкта оцінки, що визначається презумпцією відповідальності особи за вчинене [3, с. 222]. Особливо часто такий прийом зустрічається у фрагментах, що маніфестують морально-етичні

принципи. У такий спосіб реалізується тактика «переходу на особистості»: *«Режисер стверджує, що «просто хотів передати через образи молодіжний стиль життя». І, мабуть, концептуалізував це прагнення у сценах, коли герої курять марихуану, у сексуальних сценах на даху, особливо у епізоді кохання втрьох. Всі норми етичності пригнічені чи нагло знищені»* [Молоко. – 2007. – № 11]. У запропонованому контексті спостерігаємо використання демагогічного прийому переходу від події до особи. В останньому реченні позиція автора висловлюється прямо: есплікується негативна етична оцінка стрічки. Для підсилення негативного значення кінокритик використовує цитату самого творця фільму і різко протиставляє їй перелік сцен та епізодів, що аж ніяк не збігаються із метою режисера та є порушенням норм етики. Вираження досить категоричної авторської позиції має значний прагматичний потенціал. У такий спосіб кінокритик впливає на публіку, коректуючи її ціннісні орієнтири і нав'язуючи читачам свою думку. У розглядуваному тексті автор реалізує стратегію відчуження від опонента через межовий варіант оцінки, що відповідає крайньому полюсу аксіологічної шкали. Саме таку оцінку кінострічки еспліковано в останньому реченні.

«У героя marijuana is god нікнейм і хащі трави у шафі, куди він частенько засовує голову і жадібно та глибоко дихає афродезіаком, що виділяється рослиною... Кен-Шел співає про пошук кохання, монотонно, еротично, депресивно, проте ерос та конопля не допомагають. От і не показували б...» [ШО. – 2008. – № 11]. Будь-яке повідомлення про порушення закріплених у суспільстві норм, на думку О. І. Федотової, є оцінкою [10, с. 190]. Для аналізу запропонованого фрагмента ця думка актуальна. Перше речення тексту не є оцінним, а лише констатує певні факти. Але оскільки поведінка головного героя виходить за рамки загальноприйнятих норм, речення набуває негативнооцінного забарвлення з точки зору етики. Це аксіологічне значення підсилюється в останньому реченні, в якому автор прямо заявляє про те, що стрічку не варто було б і транслювати через її аморальність. У розглядуваному контексті автор використовує прийом демонстрації компрометуючого факту про опонента. Таким матеріалом стає розповідь про «буденне» життя персонажа стрічки. У такий спосіб автор статті обґрунтовує своє негативне ставлення до продукту кіномистецтва.

Настанова на тотальне засудження світу «Чужого» зумовлює так зване наклеювання ярликів у текстах і використання прийому псевдоцитовання: *«На прем'єру з нетерпінням чекали і шанувальники режисерки, й ті, хто категорично не сприймає її творчості... Одні – аби виголосити чергову оду незмінному генію, інші – аби ще раз істерично прокричати про «чорнуху» і «порнуху»* [TELECITY. – 2007. – № 1]. Знижена етична оцінка транслюється в останньому реченні, де автор статті говорить про *чорнуху* і *порнуху* у розглядуваній стрічці. Таким чином на фільм автоматично наклеюється ярлик, що відсилає реципієнта до сфери аморальності. Цитуючи уявних противників творчості режисерки (йдеться про Кіру Муратову), кінокритик підсилює негативнооцінне навантаження. Кванторами загальності стають займенники *одні* та *інші*. Це знаки конфлікту. У такий спосіб морально-етичне протистояння загострюється, глобалізується. А імпліцитне вираження негативної оцінки зумовлює перлокутивний ефект.

У текстовому просторі оцінного дискурсу зустрічаються засоби, які тяжіють до сфери адресата, що репрезентує суспільну думку. Так реалізується прийом нормативного тиску на опонента. Одним із таких прийомів є звернення до уявного співрозмовника. У такий спосіб автор намагається знайти союзників, коло реципієнтів, що поділяють його морально-етичні настанови: *«Якщо ви зможете витримати картини знуцання підлітків над хлопчиком із Африки, то замовляйте квитки. Ця картина зовсім на любителя...»* [Новинар. – 2007. – № 6].

Негативнооцінні мовленнєві акти часто спрямовані не стільки на кардинальну зміну ситуації, скільки на експлікацію реакції на неї і на апеляцію до думки адресата. Семантику окремих текстових фрагментів не можна трактувати однозначно. Вони відрізняються особливостями контексту, характером перлокутивного ефекту. Очевидним є те, що негативна етична оцінка пов'язана із ситуацією конфлікту, що ґрунтується на зіткненні різних ціннісних настанов. Полярність думок – важлива семантична складова етичнооцінних мовних актів

У тій ситуації, коли адресант виносить вердикт про відповідність чи невідповідність певних фактів етичним нормам, він бере на себе функцію розроблення шкали оцінок. Тоді критик намагається зробити своє висловлення переконливим, підсилити його перлокутивний ефект. Для цього він використовує мовні засоби впливу на думки адресата, аксіологічні стратегії. Це глобалізація конфлікту через використання кванторів загальності, звернення до тактик «переходу на особистості» і «формування категорії чужості». Автор статті намагається створити мовний образ «Чужого», що уособлює неприйнятні етичні норми. Через наклеювання ярликів, трансляцію компрометуючих фактів про опонента, псевдоцитуювання кінокритик впливає на аудиторію, насаджує публіці свою позицію. З метою знайти прихильників він вдається до прийому діалогізації. Настава на вплив пов'язана із механізмами, що визначають стереотип мовної поведінки. У своїй роботі ми вузько розглянули реалізацію таких універсальних схем у процесі трансляції етичної оцінки у текстах кінокритичного дискурсу. Дослідження продемонструвало, що мовленнєві акти, які виражають негативну етичну оцінку стрічок, можна зафіксувати у кінокритичному дискурсі у більшій кількості, аніж позитивні оцінні контексти. Цей феномен ми пов'язуємо із тим, що ситуації морально-етичного конфлікту частіше можуть спровокувати критика на транслявання своїх ціннісних настанов, аніж ситуації гармонії інтересів автора кінокритичного тексту і режисера. У випадках протистояння мораль породжує відчуження. Вона зосереджується на моментах суспільного протистояння. Тому спектр мовних засобів вираження негативної етичної оцінки значно багатший за арсенал способів експлікації позитивного аксіологічного навантаження. Етична оцінка зі знаком «плюс» часто входить до складу комплексного оцінного значення. Вона не виділяється окремо, а лише підсилюється іншими оцінними компонентами.

Етична оцінка тісно пов'язана із поняттям еталону та прихованим впливом стереотипів. Вона передбачає врахування як загальнолюдських цінностей, що зберігає мовна картина світу, так й індивідуальної концептуальної системи, ціннісно-сислової сітки окремого суб'єкта. Тексти кінокритичного дискурсу яскраво демонструють ці культурні феномени. Вони стають виразниками альтернативних світів комунікантів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. — 278 с.
2. Гуслистая Л.А. Семантические и прагматические особенности речевых актов осуждения / Л.А. Гуслистая // Вісник Харківського університету. — 1999.— Вип. 448. — С. 327—331.
3. Гуслистая Л.А. Методологические подходы к изучению аксиологических высказываний в современных лингвистических исследованиях / Л.А. Гуслистая // Вісник Харківського університету. — 2000. — Вип. 491. — С. 219—225.
4. Луман Н. Медиа коммуникации / Н. Луман. — М.: Логос, 2005. — 280 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. — М.: Политиздат, 1975. — 121 с.
6. Панченко С. А. Лінгвістичні параметри кіноанонсу: автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / С.А. Панченко. — Дніпропетровськ, 2008. — 20 с.
7. Какорина Е.В. Новизна и стандарт в языке современной газеты: особенности использования стереотипов / Е.В. Какорина // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. — М.: Наука, 1996. — 177 с.
 8. Пеньковский А.Б. О семантической категории «чуждости» в русском языке / А.Б. Пеньковский // Проблемы структурной лингвистики. — М.: Наука, 1989. — С. 54—82.
 9. Лассан Э. Дискурс власти и инакомыслия в СССР: когнитивно-риторический анализ / Э. Лассан. — Вильнюс: Изд-во Вильнюс. ун-та, 1995. — 232 с.
 10. Федотова О. Комунікативно-прагматична типологія оцінних речень / О.І. Федотова // Мовознавство. — 1988. — № 3. — С. 70—72.
- Стаття надійшла до редакції 1 листопада 2011 р.

J. O. Hariunova

VERBALIZATION OF ETHICAL ESTIMATION IN THE CINEMA-CRITICAL DISCOURSE

The article deals with the problem of linguistic means of expression the moral-ethical estimation in the cinema-critical texts. The author accents on the point that ethical categories are bonded with the conception of standard and stereotype. Analyzing the fragments of texts he takes into consideration the explication of values orientatiors which is represented in common-human and individual linguistic map of the world. In the article the author is researching the phenomenon of otherness, globalization of social conflict and opposition of values worlds of communicators.

УДК 81'1

А. В. Гутникова, В. М. Швец

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ МОДЕЛИ

В статье поднимается одна из нерешенных проблем современного языкознания, частеречная принадлежность инфинитива. В работе предпринимается попытка проследить развитие данной словоформы в индоевропейской группе языков, а также ее функционирование в немецком языке.

Ключевые слова: *субстантивация инфинитива, диахронические исследования, переходность морфологических категорий, грамматическая интерпретация.*

В современном языкознании отсутствует единая точка зрения относительно инфинитива как части речи, а также работы по его исследованию на сравнительно-историческом и типологическом уровнях. **Актуальность** исследования обусловлена необходимостью всестороннего изучения и определения статуса субстантивированного инфинитива в индоевропейских языках.

В сравнительно-историческом аспекте безаффиксное словообразование представлено в работах В.Вильманса, Г.Пауля, В.Хенцена [1; 2; 3].

Целью данной работы является диахроническое исследование модели субстантивации глагольного инфинитива на материале индоевропейских языков. Цель работы предполагает решение следующей **задачи**, как то определить морфологический статус такой формы как инфинитив.